

Kam pienākas nodokļu atvieglojumi par apgādībā esošo bērnu, ja vecāki dzīvo šķirti 2/3/23

Zvērināta advokāte, PwC Legal
Natalja Puriņa

Ģimenes strīdi bieži ir sarežģīts emocionāls process, kas skar vairākas tiesību jomas. Viens no jautājumiem, par ko bieži rodas domstarpības šķirti dzīvojošiem vecākiem, ir par to, kam pienākas likumā noteiktie nodokļu atvieglojumi par apgādībā esošo bērnu. Atbilde nav tik viennozīmīga, taču tiesu prakse vieš skaidrību izvērtējamās kritērijos.

Normatīvais regulējums

Saskaņā ar Civillikuma 177. pantu *“Līdz pilngadības sasniegšanai (219. p.) bērns ir vecāku aizgādībā. Aizgādība ir vecāku tiesības un pienākums rūpēties par bērnu un viņa mantu un pārstāvēt bērnu viņa personiskajās un mantiskajās attiecībās”*. Atbilstoši Civillikuma 178. pantam, ja vecāki dzīvo šķirti, viņu kopīga aizgādība turpinās. Bērna aprūpi un uzraudzību īsteno tas no vecākiem, pie kura bērns dzīvo. Jautājumos, kas var būtiski ietekmēt bērna attīstību, vecāki pieņem lēmumu kopīgi. Tātad atbilstoši šīm tiesību normām arī vecākam, ar kuru bērns nedzīvo ikdienā, joprojām ir tiesības un pienākums rūpēties par bērnu.

Saskaņā ar likuma *“Par iedzīvotāju ienākuma nodokli”* (IIN) 13. panta 3.² daļu *“Atvieglojumu par nepilngadīga bērna uzturēšanu piemēro tam nodokļa maksātājam, kuram uz vecāku vienošanās vai tiesas nolēmuma pamata ir nodibināta viena vecāka atsevišķa aizgādība. Ja vecāki kopīgi īsteno aizgādību un savstarpēji nevar vienoties par to, kuram no viņiem pienākas atvieglojums par apgādībā esošu personu, atvieglojumu par apgādībā esošu personu piemēro tam nodokļu maksātājam – vecākam, kurš norādīts bāriņtiesas lēmuma par vecāku domstarpību izšķiršanu rezolutīvajā daļā”*.

Tātad, izņemot skaidri noregulēto jautājumu par atvieglojuma piešķiršanu vecākam, kuram ir nodibināta viena vecāka atsevišķa aizgādība, pārējos gadījumos, ja aizgādība par bērnu ir kopīga, abiem vecākiem (arī šķirtajiem) ir vienādas tiesības pretendēt uz atvieglojumu par bērna uzturēšanu. Vecāki var savstarpēji vienoties, kurš no viņiem to saņem. Laika gaitā, ja situācija mainās, vecāks, kurš iepriekš bija pieteikts kā atvieglojuma saņēmējs, var labprātīgi atteikties no šīm tiesībām par labu otram vecākam. Ja vecāki kopīgi īsteno bērna aizgādību un nevar vienoties, kuram no viņiem ir piešķirams atvieglojums par apgādībā esošu bērnu, šo strīdu izšķir bāriņtiesa.

Izvērtējamie kritēriji

Ja vecāki dzīvo šķirti, tad bāriņtiesu praksē jautājums par atvieglojuma piešķiršanu ticis lemts par labu tam vecākam, ar kuru bērns dzīvo. Arī tiesa strīdos par šo jautājumu ir pieturējusies pie secinājuma, ka tam vecākam, pie kura bērns dzīvo un kurš ikdienā aprūpē bērnu, vienmēr ir lielāki izdevumi, salīdzinot ar otru vecāku. Tādēļ tieši tam vecākam, pie kura bērns dzīvo, ir nepieciešams papildu atbalsts nodokļa atvieglojuma veidā.

Vienlaikus no Senāta judikatūras izriet, ka IIN likuma 13. panta 3.² daļā minētā atvieglojuma par bērnu piešķiršanas mērķis ir nodrošināt, ka vecāka rīcībā paliek vairāk naudas līdzekļu, ko izmantot bērna

uzturēšanai un bērna vajadzību apmierināšanai. Atvieglājuma patiesais saņēmējs ir bērns, tāpēc šādi iegūtie naudas līdzekļi ir novirzāmi bērna vajadzībām, nevis vecāka materiālā stāvokļa uzlabošanai. Lemjot par atvieglājuma piešķiršanu, jārikojas bērna vislabākajās interesēs un jānoskaidro, kurš no vecākiem atvieglājuma rezultātā iegūtos naudas līdzekļus visefektīvāk izmantos bērna vajadzību nodrošināšanai. Apstākļi, ka bērns dzīvo pie vecāka un šis vecāks īsteno (kas ne vienmēr nozīmē arī apmaksā) bērna aprūpi, nevar būt vienīgais apstākļi, kas ņemams vērā, lai noskaidrotu, kuram no vecākiem piešķirams atvieglājums par bērnu. Tāpat jāņem vērā, ka ar šādu pieeju ne vienmēr tiktu nodrošinātas bērna vislabākās intereses. Tā tas būtu, piemēram, tajos gadījumos, kad vecāks, pie kura bērns dzīvo un kurš īsteno bērna ikdienas aprūpi, nav IIN maksātājs un tādēļ nevar saņemt atvieglojumu, vai arī gadījumos, kad ar šo vecāku kopā dzīvo vairāki bērni, bet vecāks savu ienākumu apmēra dēļ nevar izmantot atvieglojumus par visiem bērniem.

Senāts ir norādījis, ka dzīves situācijas un veidi, kādā vecāki gādā par bērna uzturēšanu, var būt daudzi un dažādi. Tostarp var būt gadījumi, kad bērns dzīvo pie viena vecāka, taču bērna uzturēšanas izdevumus pamatā apmaksā otrs vecāks. Tāpēc, lai gan vecāks, pie kura bērns dzīvo, faktiski īsteno bērna ikdienas aprūpi, izdevumi aprūpes nodrošināšanai rodas otram vecākam. Var būt arī situācijas, kurās bērns vienādu laiku dzīvo pie katra no vecākiem pamīšus un abi vecāki vienlīdzīgi īsteno bērna aprūpi.

Tādējādi ikviens gadījums, kad vecāki kopīgi īsteno bērna aizgādību un nevar vienoties par nodokļa atvieglājuma piešķiršanu, ir vērtējams individuāli, ņemot vērā arī informāciju par abu vecāku ienākumiem, maksājumiem uzturlīdzekļiem un izdevumiem bērna uzturēšanai, kā arī vecāku lomu bērnu audzināšanā, izglītošanā un socializēšanā. Izvērtējot visus šos apstākļus, var secināt, kuram vecākam ir lielāki izdevumi bērna aprūpes īstenošanai, un arī pareizi izšķirt, kuram vecākam ir lietderīgāk piešķirt nodokļa atvieglojumu, lai tā rezultātā iegūtie papildu naudas līdzekļi efektīvāk tiktu novirzīti bērna vajadzību nodrošināšanai.